Жұмыс жүргізілген уақыт аралығы
04.11.2024 - 16.05.2025

2024–2025 оқу жылында “WeGlobal.ai” платформасы негізінде жүргізілген психологиялық қызметтің есебі

Кіріспе

Осы есеп “WeGlobal.ai” компаниясының 2024–2025 оқу жылында жалпы білім беретін мектепте жүзеге асырған психологиялық қызметінің нәтижелерін сипаттайды. Психологиялық қызметтің негізгі мақсаты – оқушылардың психикалық саулығын сақтау және нығайту, олардың тұлғалық дамуына қолайлы жағдай жасау, буллингтің, ауто-деструктивті мінез-құлықтың алдын алу, сондай-ақ педагогтерге психологиялық қолдау көрсету болып табылады.

Атқарылған жұмыстар Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 27 шілдедегі №377 бұйрығымен бекітілген жалпы білім беретін мектептерде психологиялық қызметті ұйымдастыру қағидаларына сәйкес диагностикалық, коррекциялық-дамыту, профилактикалық, кеңес беру және ұйымдастырушылық-әдістемелік бағыттар бойынша жүйелі түрде жүргізілді.

Психологиялық қызмет 5–11-сыныптар аралығындағы оқушыларды толық қамтыды. Есептік кезеңде ерекше назар «қызыл топтағы» оқушылармен мақсатты түрде жұмыс жүргізуге және ауто-деструктивті мінез-құлықтың алғашқы белгілерін ерте анықтауға бағытталды. Сонымен қатар, компанияның жетекші маманы мектеп педагог-психологтарына арналған әдістемелік кездесулер ұйымдастырып, тәуекел тобындағы оқушылармен тиімді жұмыс жүргізу әдістерімен бөлісті.

Цифрлық технологияларды енгізу және пайдалану Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2023 жылғы 26 қаңтардағы №748 бұйрығымен бекітілген білім беру ұйымдарында цифрлық білім беру ресурстарын қолдану қағидаларына сәйкес жүзеге асырылды. “WeGlobal.ai” платформасының көмегімен оқушылар психологиялық тесттерді онлайн форматта тапсырады, бұл олардың психологиялық жай-күйін жүйелі түрде бақылауға мүмкіндік береді. Тест нәтижелері автоматты түрде өңделіп, әрбір оқушыға жекелендірілген ұсынымдар беріледі. Сонымен қатар, жинақталған деректер негізінде оқушылардың психологиялық жағдайына талдау жүргізу мүмкіндігі пайда болып, мектеп және аудан деңгейінде жалпы ахуалды мониторингілеу жүзеге асырылады.

Аудан бойынша жалпы статистика

Жалпы мектеп саны	Жалпы орта білім беретін мектеп саны	Бастауыш мектеп саны
71	65	6

Аудан бойынша педагог-психолог саны: 96
Аудан бойынша оқушы саны: 30007

WeGlobal платформасы арқылы алынған диагностика

Ағымдағы оқу жылында оқушыларға WeGlobal платформасы арқылы психологиялық диагностика жүргізілді. Диагностикалық жұмыс келесі әдістеме бойынша ұйымдастырылды:

1. Оқушылардың мектепке бейімделу деңгейін анықтау
2. Буллингтің алдын алу мақсатындағы тестілеу
3. Жалпы көңіл күйді бағалау сауалнамасы
4. Жетілдірілген Такер тесті
5. Оқуға деген мотивацияны анықтау (орта және жоғары сыныптар)
6. Жалғыздықтың субъективті сезім деңгейін диагностикалау әдістемесі, авторлары Д. Расселл, Л. Пепло, М. Фергюсон (Жоғарғы буын)
7. «Жалғыздықты сезіну шкаласы» әдістемесі, авторы С.Г. Корчагина (Орта буын)

Диагностика нәтижесінде әрбір оқушының психоэмоционалдық жағдайы бағаланып, олар жасыл, сары және қызыл топтарға бөлінді. Сонымен қатар, тестілеуден өтпеген оқушылар саны да ескерілді. Төменде әр тест бойынша нақты сандар мен пайыздық көрсеткіштер ұсынылған.

☐ Оқушылардың мектепке адаптациясы

Бұл тест оқушылардың мектеп ортасына бейімделуін, олардың оқу процесіне, сыныптастарымен және мұғалімдермен қарым-қатынасын қалай қабылдайтынын бағалауға арналған. Тест оқушының эмоционалдық жай-күйін, әлеуметтік ортаға бейімделуін және мектеп өміріне қаншалықты үйренісіп кеткенін зерттеуге көмектеседі.

Сыныптар: 9-11

Адаптация мәселесін жан-жақты зерттеу үшін тест бірнеше маңызды аспектілерді қамтиды:

- Эмоционалдық жай-күй: Оқушы мектепте өзін қаншалықты жайлы және қауіпсіз сезінеді, мектептегі жаңа жағдайларға тез үйрене ала ма?
- Әлеуметтік бейімделу: Оқушының сыныптастарымен және мұғалімдермен қарым-қатынасы, сыныптың толыққанды мүшесі ретінде өзін сезіну деңгейі.
- Оқу процесіне бейімделу: Сабаққа деген қызығушылығы, зейін қою қабілеті, үй тапсырмаларын орындау кезіндегі қиындықтары және мектептің күн тәртібіне бейімделу дәрежесі.
- Қосымша қолдау қажеттілігі: Оқушы мектептен көмек ала ма, қиындықтарды жеңуде оған қолдау көрсететін адамдар бар ма?

Тест нәтижелері мектеп психологтарына оқушылардың мектеп ортасына бейімделуін бағалауға, қиындыққа тап болған оқушыларды анықтауға және оларға қажетті қолдау көрсетуге мүмкіндік береді.

Тест жіберілген сыныптар	Жалпы оқушы саны	Диагностикадан өткен оқушылардың жалпы саны	Қызыл топқа енген оқушылардың жалпы саны	Сары топқа енген оқушылардың жалпы саны
9, 10, 11	6258	6218 (99.4%)	70	1172

☐ Буллинг тестілеуі

Бұл тест мектеп оқушылары арасындағы буллинг деңгейін анықтауға және оған қатысты негізгі факторларды зерттеуге арналған.

Сыныптар: 9-11

Бұл тест оқушылардың буллинг туралы түсінігін анықтауға, олардың буллинг құрбаны немесе буллингке қатысушы екенін бағалауға, сондай-ақ мектептің бұл мәселені шешу бойынша қандай шаралар қабылдап жатқанын зерттеуге бағытталған. Буллинг мәселесін жан-жақты зерттеу үшін тест бірнеше маңызды аспектілерді қамтиды:

- Буллинг туралы түсінік: Оқушы буллингті қалай түсінеді, оның қандай түрлері бар екенін біле ме және бұл мәселені қаншалықты маңызды деп санайды?
- Буллинг құрбаны болу ықтималдығы: Оқушының буллингке ұшырау тәжірибесін, оның жиілігі мен салдарын анықтау.
- Буллерлік мінез-құлық: Оқушы басқаларға қысым көрсетуге бейім бе, өзі буллингке қатысқан жағдайлары болды ма?
- Мектептің буллингке қарсы шаралары: Оқушы мектеп тарапынан буллингтің алдын алу үшін қандай жұмыстар жүргізілетінін және олардың тиімділігін қалай бағалайтынын анықтау.

Тест нәтижелері мектеп психологтарына буллингтің алдын алу шараларын жетілдіруге және қауіп тобындағы оқушыларға уақытылы көмек көрсетуге мүмкіндік береді.

Буллингке қатысты жүргізілген тест төрт негізгі бағытты қамтыды: **буллинг туралы түсінік**, **буллинг құрбандарын анықтау**, **буллинг жасаушыларды анықтау** және **мектептегі алдын алу шараларының тиімділігін бағалау**. Барлық 65 мектеп бойынша «қызыл топтағы» оқушылар анықталғанымен, кейбір білім беру ұйымдарында көрсеткіш айтарлықтай жоғары болды.

Төменде әр бағыт бойынша «қызыл топқа» кіретін оқушылардың ең көп саны тіркелген мектептер берілген:

- **1-бөлім: Буллинг туралы түсінік**
    - Қазығұрт а. "Қ.Сатпаев атындағы мектеп-лицей" КММ – 107 оқушы

- Қазығұрт а. "Қалаубек Тұрсынқұлов атындағы мектеп-гимназия» КММ – 88 оқушы

- **2-бөлім: Буллинг құрбанын анықтау**
  - Қазығұрт а. "Қалаубек Тұрсынқұлов атындағы мектеп-гимназия» КММ – 16 оқушы
  - Тұрбат а. «Шәмші Қалдаяқов атындағы жалпы білім беретін мектеп» КММ – 15 оқушы

- **3-бөлім: Буллинг жасаушыны анықтау**
  - Қазығұрт а. "Т.Рысқұлов атындағы мектеп-лицей" КММ – 8 оқушы
  - Қазығұрт а. "Қалаубек Тұрсынқұлов атындағы мектеп-гимназия» КММ – 7 оқушы

- **4-бөлім: Буллингке қарсы шаралардың тиімділігі**
  - Қазығұрт а. "Қ.Сатпаев атындағы мектеп-лицей" КММ – 183 оқушы
  - Қазығұрт а. "Қалаубек Тұрсынқұлов атындағы мектеп-гимназия» КММ – 144 оқушы

Тест жіберілген сыныптар	Жалпы оқушы саны	Диагностикадан өткен оқушылардың жалпы саны	Буллинг жасаушыны анықтау категориясы бойынша қызыл топқа енген оқушылардың жалпы саны	Буллинг құрбандарын анықтау категориясы бойынша қызыл топқа енген оқушылардың жалпы саны	Буллинг жасаушыны анықтау категориясы бойынша сары топқа енген оқушылардың жалпы саны	Буллинг жасаушыны анықтау категориясы бойынша сары топқа енген оқушылардың жалпы саны	Тапсырмаған оқушы саны
9, 10, 11	6258	6194 (99.0%)	100	217	603	789	64

☐ Жалпы көңіл күй сауалнамасы

Бұл тест оқушылардың эмоционалдық жағдайын, күйзеліс деңгейін және ауто-деструктивті мінез-құлық белгілерін анықтауға бағытталған. Ол оқушының өзін-өзі қабылдауын, өмірлік құндылықтарын және әлеуметтену процесіндегі қиындықтарды бағалауға көмектеседі.

Сыныптар: 8-11

Ауто-деструктивті мінез-құлық қаупін жан-жақты зерттеу үшін тест бірнеше маңызды аспектілерді қамтиды:

- Көңіл-күй тұрақтылығы: Кенеттен және жиі болатын көңіл-күй өзгерістері, себепсіз жабырқау немесе эмоционалдық тұрақсыздық белгілерін анықтау.
- Болашаққа деген көзқарас: Өмірлік мақсаттар мен құндылықтардың бұлыңғырлығы, үмітсіздік сезімінің болуы.

- Мазасыздық және күйзеліс белгілері: Тұрақты күйзеліс, ұйқы проблемалары, өзін жалғыз немесе түсінілмеген сезіну деңгейі.
- Әлеуметтік өзара әрекеттесу: Адамдармен қарым-қатынастан қашу, өзін оқшаулау және жалғыздықты сезіну.
- Ауто-деструктивті ойлар: Өзін-өзі зақымдау туралы ойлар, өмірден бас тартуға деген құлшыныс белгілері.
- Өзін-өзі қабылдау және бағалау: Өз жетістіктерін елемеу, өзін басқалармен салыстыру, өзіне деген сенімсіздік.
- Қосымша қолдау қажеттілігі: Оқушының көмек сұрауға дайындығы, психологиялық қолдау мен сенімді адамдардың бар-жоғы.

Тест нәтижелері мектеп психологтарына оқушылардың психоэмоционалдық әл-ауқатын бағалауға, тәуекел тобындағы балаларды анықтауға және психологиялық қолдау көрсету шараларын әзірлеуге мүмкіндік береді.

Тест жіберілген сыныптар	Жалпы оқушы саны	Диагностикадан өткен оқушылардың жалпы саны	Қызыл топқа енген оқушылардың жалпы саны	Сары топқа енген оқушылардың жалпы саны	Тапсырмаған оқушы саны
8, 9, 10, 11	8938	8858 (99.1%)	538	1558	80

Қызыл топқа жататын оқушылар барлық 65 мектепте анықталғанымен, кейбір білім беру ұйымдарында мұндай оқушылардың саны айтарлықтай жоғары болды. Солардың ішінде келесі мектептерде қызыл топтағы балалардың ең көп саны тіркелді:

- Қазығұрт а. "Қ.Сатпаев атындағы мектеп-лицей" КММ – 77 оқушы
- Қазығұрт а. "Қалаубек Тұрсынқұлов атындағы мектеп-гимназия» КММ – 75 оқушы
- Қазығұрт а. "Т.Рысқұлов атындағы мектеп-лицей" КММ – 37 оқушы
- Қазығұрт а. "О.Жандосов атындағы жалпы білім беретін мектеп" КММ – 20 оқушы
- Қосағаш а. "Қосағаш жалпы білім беретін мектеп" КММ – 20 оқушы

☐ Жетілдірілген Такер тесті

Бұл тест оқушылардың бейнеойындарға тәуелділік деңгейін бағалауға арналған диагностикалық құрал. Ол ойынның күнделікті өмірге әсерін, бақылауды жоғалту, эмоционалдық тұрақсыздық, сондай-ақ әлеуметтік, қаржылық және физикалық салдарын анықтайды.

Сыныптар: 5-11

Бейнеойындарға тәуелділік көптеген оқушылардың оқу үлгеріміне, әлеуметтік өзара әрекеттестігіне және жалпы психоэмоционалдық жағдайына кері әсер етуі мүмкін. Сондықтан бұл тест ойынға деген қызығушылық пен оған деген тәуелділіктің шекарасын анықтауға көмектеседі.

Тест бірнеше негізгі аспектілерді қамтиды:

- Бақылауды жоғалту: ойын уақытын шектеуге тырысуға қарамастан, ұзақ уақыт ойнау, ойыннан ажырай алмау.
- Эмоционалдық тұрақсыздық: ойыннан тыс уақытта мазасыздық, ашуланшақтық немесе күйзеліске түсу.
- Күнделікті өмірге әсері: ойынның сабақ үлгеріміне, отбасылық және достық қарым-қатынастарға әсері.
- Физикалық денсаулыққа әсері: ұйқының бұзылуы, шаршау, дұрыс тамақтанбау.
- Қаржылық салдарлар: ойындарға немесе қосымша контентке ақша жұмсау мәселелері.

Жинақталған ұпай тестіленушінің тәуекел деңгейін анықтайды. Егер нәтиже жоғары болса, кәсіби психологпен немесе маманмен кеңесу ұсынылады. Бұл тест мектеп психологтарына оқушылар арасында бейнеойындарға тәуелділік деңгейін анықтап, алдын алу шараларын қабылдауға көмектеседі.

Тест жіберілген сыныптар	Жалпы оқушы саны	Диагностикадан өткен оқушылардың жалпы саны	Қызыл топқа енген оқушылардың жалпы саны	Сары топқа енген оқушылардың жалпы саны	Тапсырмаған оқушы саны
5, 6, 7, 8, 9, 10	14154	13975 (98.7%)	480	1645	179

☐ Оқуға деген мотивация (орта және жоғары сыныптар)

Бұл тест адамның мотивация деңгейін және оның негізгі түрлерін бағалауға арналған. Ол оқушылар мен студенттердің оқу, кәсіби және жеке мақсаттарға деген ұмтылысын зерттеуге көмектеседі.

Сыныптар: 6-7

Тест адамның іс-әрекетке деген ынтасын, жетістікке жетуге деген ұмтылысын және сәтсіздіктен қорқу деңгейін анықтауға бағытталған. Сондай-ақ, ол тұлғаның өзін-өзі бағалауымен және ішкі/сыртқы мотивация түрлерімен байланысты негізгі факторларды зерттейді.

Тест келесі негізгі аспектілерді қамтиды:

- Жетістікке жетуге мотивация: Оқушының жаңа белестерді бағындыруға, өзін-өзі дамытуға және күрделі міндеттерді шешуге деген ынтасы.
- Сәтсіздіктен қорқу: Оқушының сәтсіздікті қабылдау деңгейі, оған деген эмоционалдық реакциясы және оны болдырмау үшін жасайтын әрекеттері.
- Ішкі және сыртқы мотивация: Оқушының өзін-өзі ынталандыру қабілеті мен сыртқы факторлардың (мұғалімдер, ата-аналар, марапаттар) оның мотивациясына әсері.
- Өзін-өзі бағалау және мотивациялық стратегиялар: Оқушының өзінің қабілеттерін қалай бағалайтыны, мақсат қою және оған жету стратегиялары.

Тест нәтижелері мектеп психологтарына оқушылардың мотивациялық профилін анықтауға, олардың оқу процесіне қызығушылығын арттыруға және тиімді қолдау көрсетуге мүмкіндік береді.

Тест жіберілген сыныптар	Жалпы оқушы саны	Диагностикадан өткен оқушылардың жалпы саны	«Танымдық белсенділік» бойынша қызыл топқа енген оқушылардың жалпы саны	«Жетістікке жету мотивациясы» бойынша қызыл топқа енген оқушылардың жалпы саны	«Мазасыздық деңгейі» бойынша қызыл топқа енген оқушылардың жалпы саны – [сан] оқушы.	«Ашу» бойынша қызыл топқа енген оқушылардың жалпы саны	Тапсырмаған оқушы саны
6, 7	5834	5718 (98.0%)	266	206	37	49	116

Қызыл топтағы оқушылармен жұмыс

Қызыл топқа енген оқушылар ауто-деструктивті мінез-құлықты (суицид қаупі) және буллингке қатыстылықты анықтайтын сауалнамалар нәтижесі бойынша белгіленді. Төменде қызыл топқа енген оқушылардың саны, жүргізілген жеке консультациялар саны және әлеуметтік жағдайы бойынша (толық емес отбасы, көпбалалы отбасы және т.б.) талдау көрсетіледі.

Ауто-деструктивті мінез-құлықты (суицид қаупі) анықтау бойынша жүргізілген жұмыс

Қызыл топқа енген оқушы саны	Жеке жұмыс жасалған оқушы саны
539	453

Категориялар бойынша қызылға енген оқушылар жайлы статистика

Әлеуметтік бейімделу мен қиындықтар	**Аутодеструктивті мінез-құлық маркерлері**	**Отбасылық дисфункциялар**	**Академиялық қиындықтар**	**Өзін-өзі бағалау мен тұлғалық қабылдаудың бұрмалануы**
224	159	167	247	309

Аутодеструктивті мінез-құлықты ерте кезеңде анықтау және оның алдын алу мақсатында оқушылардың жалпы эмоционалдық жағдайын бағалау үшін диагностикалық сауалнама жүргізілді. Сауалнама нәтижесінде 539 оқушының жоғары қауіп тобына (қызыл аймақ) жататыны анықталды. Зерттеу барысында әрбір оқушыны жан-жақты талдауға мүмкіндік беретін бес негізгі критерий мен соларға сәйкес бес индикатор қолданылды. Бұл критерийлер оқушының психоэмоционалдық жағдайын, әлеуметтік бейімделуін және деструктивті мінез-құлықтың даму ықтималдығын кешенді түрде бағалауға негіз болды.
Атап айтқанда, қолданылған критерийлер мыналарды қамтыды:

1. **Әлеуметтік бейімделу мен қиындықтар** – оқушының отбасы жағдайы, қарым-қатынас жүйесі, әлеуметтік қолдауы мен ортаға интеграциялану деңгейі;
2. **Аутодеструктивті мінез-құлық маркерлері** – суицидке бейімділік, өзін-өзі зақымдау, негативті ішкі бағдарлар мен ойлар;
3. **Отбасылық дисфункциялар** – толық емес отбасы, ата-ананың қамқорлығынан айырылу, тәрбиелік бақылаудың әлсіздігі, отбасындағы конфликтілік жағдайлар;
4. **Академиялық қиындықтар** – оқудағы мотивацияның төмендеуі, үлгермеушілік, оқу процесіне қызығушылықтың болмауы;
5. **Өзін-өзі бағалау мен тұлғалық қабылдаудың бұрмалануы** – өз құндылығын төмен бағалау, мазасыздық, ішкі конфликттер, болашаққа деген үміттің әлсіреуі.

Әрбір критерий бойынша алынған мәліметтерге сапалық және сандық талдау жүргізіліп, оның негізінде нақты психологиялық қолдау мен интервенциялық ұсыныстар жасалды. Бұл тәсіл қызыл аймаққа енген оқушылардың психоәлеуметтік жағдайын терең түсініп, оларға мақсатты және тиімді көмекті ұйымдастыруға мүмкіндік берді.

Қызыл топ оқушыларымен кешенді психологиялық жұмыс бойынша ұсыныстар
Қызыл топқа жататын оқушыларға – дер кезінде кешенді, көпсалалы қолдау көрсету өте маңызды, өйткені ерте анықтау және уақытылы араласу олардың болашағына үлкен оң өзгеріс әкеледі. Әрбір оқушының жеке қажеттіліктерін ескеретін, бірнеше саладағы (әлеуметтік орта, мінез-құлық, отбасы, оқу үлгерімі, тұлғалық ерекшеліктер) проблемаларды қамтитын **жеке қолдау жоспарын** әзірлеу және еңгізу ұсынылды. Төменде **бес негізгі критерий** бойынша педагог-психологтарға арналған кешенді психологиялық жұмыс әдістері мен формалары берілген. Әр бөлімде аталған критерийге сәйкес кездесетін қиындықтар сипатталып, тиісті интервенциялық тәсілдер мен жұмыстың формалары ұсынылған.

1. Әлеуметтік бейімделу мен қиындықтар

(Оқушының отбасы жағдайы, қарым-қатынас жүйесі, әлеуметтік қолдау деңгейі және ортаға интеграциялануы мәселелері)

Бұл критерий бойынша оқушылар қоршаған ортамен тіл табысуда, сыныптастарымен өзара әрекеттесуде қиындық көріп, жалғыздық сезінуі немесе жаңа ортаға сіңісе алмауы мүмкін. Олардың отбасындағы жағдайы да (мысалы, ата-ана назарының аздығы немесе тұрақсыздық) әлеуметтік бейімделуге әсер етеді. Педагог-психологтың мақсаты – мұндай оқушылардың әлеуметтік дағдыларын дамыту, қолдау ортасын құру және оқушыны мектеп қоғамдастығына толыққанды кіріктіру. Төмендегі кестеде әлеуметтік бейімделу қиындықтарын жеңілдетуге арналған ұсынылған жұмыс түрлері сипатталған:

Интервенция әдісі	Ұсыныстар (платформа ұсынымы)	Жүзеге асырылған жұмыстар (педагог-психолог)
1.Топтық психологиялық кеңес	Кеңесті жүйелі түрде ай сайын өткізу. Әр отырыстың тақырыбы мен қатысушылар құрамын тіркеу жүйесін енгізу.	Шағын топтарда рөлдік ойындар, пікірталас, қолдау жаттығулары ұйымдастырылды. Қатысушылардың өзара сенімі артты.
2.Жеке психологиялық кеңес	Әр оқушыға арналған жеке бақылау протоколын жүргізу. Кеңес динамикасын тоқсандық мониторингпен бағалау.	Әлеуметтік оқшаулану мен сенімсіздік мәселелері бойынша когнитивті-мінез құлық әдістері қолданылды. Жеке жұмыс форматы жүйелі түрде жүргізілуде.
3.Әлеуметтік дағдылар тренингі	Тренингті тоқсан сайын өткізу. Белсенділік пен нәтижені бағалайтын кері байланыс құралын қолдану.	Тыңдау, өз ойын жеткізу, эмоционалдық реттеу, өзін таныстыру жаттығулары жүргізілді. Оқушылар белсенділік танытып, тренингтен оң әсер алды.
4.	Менторлық жүйені ресми форматта енгізу. Менторлық бағыттар,	Жаңа оқушыларға бейімделу кезінде қатарластары тарапынан құрдастық қолдау

Қатарластарды қолдау (менторинг)	супервизиялық бақылау және байланыс жиілігін нақтылау.	ұйымдастырылды. Қолдау тұрақты сипатқа ие болды.
5.Ата-анамен жұмыс	Ата-аналармен жүйелі байланыс орнату: вебинар, ақпараттық парақтар мен жеке кеңес ұйымдастыру.	Ата-аналарға баланың бейімделу ерекшеліктері мен қолдау тәсілдері түсіндірілді. Ашық диалог және ынтымақтастық орнатылды.
6.Қосымша әлеуметтік ресурстар	Әр оқушының қызығушылығына сай бейімделу белсенділігін тіркеу. Ресурстық ұйымдармен серіктестік орнату.	Үйірмелер мен секцияларға бағыттау жұмысы жүргізілді. Оқушының қызығушылық аймағына байланысты мектептен тыс ресурстарға қосылуына жағдай жасалды.
7.Мониторинг және бақылау	Электронды мониторинг жүйесін енгізу. Мұғалімдерге арналған ерте ескерту белгілері бойынша оқыту модулін өткізу.	Педагогикалық бақылау протоколы арқылы оқушылардың жүріс-тұрысы мен бейімделуі жүйелі бақыланды. Ерте белгі маркерлері арқылы мақсатты интервенциялар жүргізілді.

2. Аутодеструктивті мінез-құлық маркерлері

(Суицидке бейімділік, өзін-өзі зақымдау, негативті ішкі ойлар мен бағдарлар)

Бұл критерий бойынша оқушылар өздеріне **қасақана зиян келтіру** ниетімен немесе суицидтік ойлармен күресуі мүмкін. Олар терең эмоционалдық күйзеліс, үмітсіздік сезімдерін бастан өткеріп, кейде бұл сезімдерінен құтылу жолын өзін-өзі жаралаудан іздейді. Мұндай оқушыларды анықтау және олармен жұмыс істеу – мектептегі психологтың ең жауапты міндеттерінің бірі, өйткені қате жібермеу, дер уақытында көмек көрсету баланың өмірін сақтап қалуға тікелей әсер етеді. Төмендегі ұсыныстар аутодеструктивті мінез-құлық белгілері бар оқушылармен жан-жақты психологиялық жұмысты ұйымдастыруға бағытталған:

Интервенция әдісі	Ұсыныстар (платформа ұсынымы)	Жүзеге асырылған жұмыстар (педагог-психолог)
Жеке психологиялық кеңес	Кеңес үдерісін құрылымдау үшін әр оқушыға жеке психокоррекциялық карта толтырып, интервенция динамикасын жүйелі тіркеу ұсынылады.	Жан күйзелісі, үмітсіздік, суицидтік ойлармен жұмыс жүргізіліп, қолдау және сүйемелдеу альянс қалыптастырылды. Когнитивті-мінез-құлықтық және эмоцияларды реттеу әдістері қолданылды.
Кризистік араласу және қауіпсіздік жоспары	Дағдарыс жоспарын стандарттау ұсынылады: әр мектеп үшін жедел әрекет алгоритмі мен қауіпсіздік формасы әзірленуі тиіс.	Қауіпті жағдай туындағанда қауіпсіздік жоспары жасалды, тәуекел деңгейі бағаланды, ата-ана бағытталды. Мектептің ішкі хаттамасына сай шұғыл әрекет жасалды.
Арт-терапия	Арт-терапияны жүйелі қолдау бағдарламасына енгізу ұсынылады.	Жеке және топтық арт-терапия сеанстары жүргізіліп, оқушылар

	Арнайы арт-терапиялық күнделік немесе шығармашылық бақылау картасы қолданылуы тиіс.	эмоцияларын шығармашылық жолмен сыртқа шығарды. Арт-терапия өзін-өзі жаралайтын оқушылардың эмоциялық ауыртпалығын жеңілдетіп, суицидалды мінез-құлқын азайтуға көмектесетін тиімді құрал бола алды.
Психологиялық тренингтер және топтық қолдау	SEL (Social Emtional Learning) элементтерін оқу жылына кіріктіріп, тренингтерді әр тоқсанда тұрақты өткізу ұсынылады. Әсерін бағалау үшін кері байланыс шкаласы енгізілуі қажет.	Күйзеліс пен ашуды басқару, өмірлік дағдыларды дамытуға бағытталған тренингтер ұйымдастырылды. Қиын эмоцияларды жеңуге арналған жаттығулар қолданылды.
Ата-ана және отбасымен жұмыс	Ата-аналармен жұмыс форматын жүйелеу ұсынылады: ақпараттық парақшалар, кеңес беру парағы және тоқсан сайынғы кері байланыс сессиясы енгізілуі қажет.	Ата-аналарға баласының психоэмоционалдық жағдайы түсіндіріліп, қолдау көрсету жолдары үйретілді. Қауіпсіз орта қалыптастыру бойынша кеңестер берілді.
Әлеуметтік қолдау ресурстарына жолдау	Қызыл топ оқушыларына арналған жеке қолдау маршрутын жасап, бағыттама нәтижелерін бақылау жүйесін енгізу ұсынылады.	Тәуекел топтағы оқушылар психотерапевтке, психиатрға және жастар ұйымдарына жолданды. Қоғамдық қорлар мен орталықтармен байланыс орнатылды.
Мониторинг және скрининг жүйесі	Цифрлық мониторинг жүйесін дамыту, педагогтарға арналған семинарлар өткізу және суицидтік белгілер бойынша ерте ескерту картасын мектеп тәжірибесіне енгізу ұсынылады.	Эмоционалдық өзгерістер мен қауіпті белгілер тұрақты бақыланып, скринингтік сауалнамалар арқылы жоғары тәуекел анықталды. Ақпарат арнайы базаға енгізілді.

3. Отбасылық дисфункциялар

(Толық емес отбасы, ата-ана қарауынсыз қалу, тәрбиелік бақылаудың әлсіздігі, отбасындағы конфликтілік жағдайлар)

Бұл критерий бойынша оқушылардың отбасы жүйесінде түрлі **дисфункционалдық** факторлар орын алады: ата-ананың бірінің болмауы (ажырасу, ата-ана өлімі), ата-ана тарапынан қараусыз қалу немесе немқұрайлылық, отбасындағы тұрақты жанжалдар, тәртіп пен тәрбиенің жүйесіздігі. Мұндай қолайсыз отбасы жағдайы бала дамуына кері әсерін тигізіп, оның мектептегі мінез-құлқы мен үлгеріміне, эмоционалдық ахуалына әсер етуі мүмкін. Педагог-психолог отбасылық дисфункциясы бар оқушыға екі бағытта көмектесуі тиіс: біріншіден, баланың өзіне психологиялық қолдау көрсетіп, отбасы жағдайының жарасын жеңілдету; екіншіден, отбасы мүшелерімен жұмыс жүргізіп, отбасы жүйесін мүмкіндігінше сауықтыру, ресурстарын нығайту. Төмендегі кестеде отбасылық қиындықтары бар оқушылармен жұмыс жасау үшін ұсынылатын негізгі әдістер келтірілген:

Интервенция әдісі	Ұсыныстар (платформа ұсынымы)	Жүзеге асырылған жұмыстар е(педагог-психолог)

1. Жеке кеңес (балаға арналған)	Баламен жеке жұмыс жүргізіп, отбасындағы жағдайға байланысты кінә сезімін жеңілдету. Эмоцияларды ашық білдіруге мүмкіндік жасау.	Оқушымен жеке кеңес өткізілді. Бала отбасыдағы қиындықтарын бөлісіп, негативті эмоцияларын шығармашылық жолмен шығарды. Когнитивті қайта бағалау әдістері қолданылды.
2. Отбасылық кеңес және жүйелі сүйемелдеу	Отбасы мүшелерін ортақ кеңеске шақырып, жанжал себептерін талқылау. Коммуникацияны жақсарту және эмоцияны ашық білдіру дағдыларын дамыту.	Ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынас мәселелері талқыланды. Отбасындағы рөлдер, эмоциялар ашылып, түсіністік орнауына ықпал жасалды.
3. Ата-аналарды психологиялық ағарту	Ата-анаға баланың жас ерекшелігі мен эмоциялық қажеттіліктері туралы түсіндіру. Тәрбиелік тәсілдер және тәрбие модельдері бойынша ұсыныстар беру.	Ата-анамен жеке кеңес өткізіліп, балаға қалай қолдау көрсету қажеттігі түсіндірілді. Үйде демократиялық тәрбие ұстанымы, бақылау мен қолдаудың балансы талқыланды.
4. Әлеуметтік қолдау және менторлық	Баланы әлеуметтік көмек көрсететін ұйымдармен байланыстыру. Менторлық бағдарламаға қосу арқылы сыртқы қолдау жүйесін құру.	Қоғамдық қорлар мен әлеуметтік қызмет өкілдерімен байланыс орнатылды. Оқушы менторлық бағдарлама арқылы бағыт-бағдар алып, өзін-өзі бағалау деңгейі артты.
5. Мектеппен байланыс және мұғалімдерді тарту	Мұғалімдерге оқушының отбасылық жағдайы туралы хабарлау (құпиялылық сақтай отырып). Қолдау көрсету тәсілдерін түсіндіру.	Мұғалімдерге оқушының мінез-құлқындағы өзгерістерге мән беру ұсынылды. Оқушыны сыныпта қолдауға бағытталған нақты әрекеттер (позитивті қолдау, жетекшілік рөлдер) енгізілді.
6. Мониторинг және қадағалау	Оқушыны тәуекел тобы ретінде белгілеу. Үлгерім, тәртіп, эмоциялық фон бойынша жүйелі бақылау жүргізу.	Психолог оқушыны ай сайын бақылап, өзгерістерді тіркеп отырды. Педагогикалық консилиум арқылы барлық мұғалімдердің пікірі ескеріліп, интервенциялық шаралар жаңартылып отырды.

4. Академиялық қиындықтар

(Оқудағы мотивацияның төмендеуі, үлгермеушілік, оқу процесіне қызығушылықтың болмауы)

Академиялық қиындықтары бар оқушылардың оқу үлгерімі төмендеп, мектепке деген ынтасы азаюы мүмкін. Мұндай балалар жиі сабақтан қалады немесе тапсырмаларды орындамайды, өйткені оқу олар үшін сәтсіздікпен ассоциативті бола бастайды. Мотивацияның құлдырауы мен үлгермеушілік көбіне басқа критерийлермен астасады:

мысалы, отбасыдағы проблемалар мен эмоционалдық күйзелістер оқуға көңіл бөлмеуге алып келеді. Педагог-психологтың міндеті – оқушының оқуына деген қызығушылығын қайта ояту, тиімді оқу дағдыларын қалыптастыру және мектепте академиялық жетістікке жетуіне жағдай жасау. Бұл бағытта білім беру үдерісіне мұғалімдер мен ата-аналарды да тарта отырып кешенді жұмыс атқарылады. Академиялық қиындықтарды жеңуге арналған ұсыныстар төмендегі кестеде берілген:

Интервенция әдісі	Біздің платформадан ұсыныстар	Жүзеге асырылған жұмыстар (педагог-психолог)
1. Жеке оқу бойынша қолдау (тьюторинг)	Үлгерімі нашар оқушыларды тьюторинг бағдарламасына қосу, пән мұғалімдері немесе жоғары сынып оқушылары көмегімен жеке оқу сессияларын ұйымдастыру ұсынылады.	Жеке түсіндіру, тапсырмалармен жұмыс және оқу әдістерін меңгерту мақсатында жекелей қолдау ұйымдастырылды. Оқушы біліміндегі олқылықтар анықталып, тақырыптар пысықталды.
2.Оқу мотивациясын арттыру тренингтері	Оқушылардың оқу мақсатын анықтау, мотивацияны күшейту, табысты болашаққа ұмтылуға ынталандыруға арналған тренингтер өткізу ұсынылады.	Оқудағы қызығушылықты арттыруға арналған мотивациялық топтық коучинг ұйымдастырылды. Жеке және топтық жұмыстар арқылы оқушылардың ішкі ынтасы күшейтілді.
3.Оқу дағдыларын дамыту (стратегиялық оқыту)	Уақытты басқару, есте сақтау, мәтінмен жұмыс жасау, емтиханға дайындалу секілді дағдыларды дамытуға бағытталған практикалық тренингтер жүргізу ұсынылады.	Психолог оқушымен бірге оқу жоспарын құрып, оқу барысында тиімді әдістермен жұмыс істеуді үйретті. Мәтінмен жұмыс, картографиялық тәсілдер қолданылды.
4.Мұғалімдермен ынтымақтастық	Пән мұғалімдерімен байланыс орнатып, оқушыға қатысты дербес тәсілдерді анықтау ұсынылады. Жауапкершілікке тарту, оң кері байланыс беру маңызды.	Мұғалімдермен бірлесе оқушыны қолдау жұмыстары жүргізілді. Сабақта белсенділік арттырылып, қосымша материалдар мен түсіндірулер ұйымдастырылды.
5. Ата-ана мен мектептің өзара байланысы	Ата-анамен тұрақты байланыс орнатып, үй жағдайында оқу процесіне қолайлы орта жасау жолдарын түсіндіру ұсынылады.	Ата-аналарға баланың оқуындағы қиындықтар жайлы кеңес берілді. Үйде қолдау көрсету тәсілдері түсіндірілді, ынтымақтастық орнатылды.
6. Мониторинг (үлгерім және қатысу)	Оқушының белсенділігін үнемі бақылап, деректерді тіркеу, ерте ескерту белгілеріне назар аудару ұсынылады. Когнитивті қабілеттерін және таным стилін анықтау.	Үлгерімі төмен оқушыларға арналған мониторингтік кесте жүргізілді. Қатысу, бағалар, үй тапсырмаларын орындау нәтижелері талданып отырды.

5. Өзін-өзі бағалау мен тұлғалық қабылдаудың бұрмалануы

(Өз құндылығын төмен бағалау, мазасыздық, ішкі қайшылықтар, болашаққа үміттің әлсіреуі)

Бұл критерий аясында оқушылар өз тұлғасын қабылдауда қиындық көреді: өзіне деген сенімсіздік, үрейлі ойлар, тұйықтық, болашағына пессимистік көзқарас байқалады. Олар көбіне «мен ештеңеге тұрмаймын», «мені ешкім жақсы көрмейді» деген сияқты бұрмаланған сенімдерді ұстануы мүмкін. Мұндай төмен өзін-өзі бағалау жасөспірімнің әлеуметтік өміріне де, академиялық жетістігіне де кері ықпал етеді – батыл қадамдардан қашқақтап, жаңа мүмкіндіктерді пайдаланбай, өз потенциалын іске асыра алмауы мүмкін. Педагог-психологтың бұл бағыттағы жұмысы – оқушының өз-өзіне деген көзқарасын түзету, ішкі ресурстарын ашуға көмектесу, болашаққа деген үміт пен мотивацияны қалпына келтіру. Төменде өзін-өзі бағалауы бұрмаланған оқушылармен жүргізілетін интервенциялар сипатталған:

Интервенция әдісі	**Ұсыныстар (платформа ұсынымы)**	**Жүзеге асырылған жұмыстар (педагог-психолог)**
Жеке психологиялық кеңес	Оқушының негативті сенімдерін қайта қарауға көмектесу, когнитивті қайта құрылымдау әдістерін қолдану, күшті жақтарын анықтауға арналған тапсырмалар беру.	Ұзақмерзімді кеңес барысында оқушының бұрмаланған сенімдері талданып, позитивті Мен-тұжырымдамасын қалыптастыруға жұмыс жүргізілді. Жетістіктер тізімі, мақсат қою, болашақ жоспарын құру сияқты әдістер қолданылды.
Топтық тренингтер (өзін дамыту)	«Өзіңді таны», «Көшбасшылық» «Эмоционалды интеллект» сияқты тренингтер өткізу, топтық қолдау, кері байланыс арқылы өз-өзіне сенімділікті арттыру.	Топтық жаттығулар мен рөлдік ойындар арқылы оқушылар өз күшті жақтарын танып, өзін бағалауы жақсарды. Құрдастар тарапынан қолдау алу балаларға жағымды әсер етті.
Арт-терапия және шығармашылық	Арт-терапия арқылы өзіндік бейнені қалыптастыру, эмоцияны қауіпсіз жолмен сыртқа шығару, өзін шығармашылықта танытуға мүмкіндік беру.	«Менің әлемім» тақырыбында сурет салу, музыка және драма терапия арқылы оқушы өзін жаңа қырынан танып, сенімділік пен өзіндік бағалауы артты.
Құрдастық және әлеуметтік белсенділік	Оқушыларды мектепішілік белсенді іс-шараларға, волонтерлікке, жобаларға, клубтарға тарту. Әлеуметтік ортада қабілетін көрсетуге жағдай жасау.	Оқушылар түрлі клуб, жобалар мен қайырымдылық шараларына қатысып, жауапкершілік алып, өзін маңызды тұлға ретінде сезінді. Бұл олардың өзін-өзі бағалауын күшейтті.
Ата-анамен жұмыс (кері байланыс)	Ата-аналарға позитивті кері байланыс беру дағдыларын үйрету, баланың жетістіктерін атап, жиі мадақтауды ұсыну, эмоциялық жақындықты арттыру жолдарын түсіндіру.	Ата-аналарға баласын кемсітпеу, салыстырмау, сын айтудан гөрі қолдауға көңіл бөлу маңыздылығы түсіндірілді. Ортақ іс-шаралар

		жоспарланып, эмоционалдық байланысты күшейтуге жағдай жасалды.
Мониторинг және динамикалық бақылау	Сауалнамалар, проективті әдістер арқылы өзін-өзі бағалау деңгейін жүйелі түрде бақылау, интервенция тиімділігін бағалау, қажет болса стратегияны өзгерту.	3 ай сайын сауалнамалар жүргізіліп, көрсеткіштер талданды. Сынып жетекшісі мен ата-анадан кері байланыс алынды. Кеңес нәтижелері бойынша жеке жоспарлар жасалды, қажет кезде клиникалық тексеруге жолдама берілді.

Қызыл топ оқушыларымен жұмыс істеу кезінде олардың әрқайсысының жеке тарихы мен қиындықтар жиынтығын ескеру қажет. Жоғарыда ұсынылған **кешенді психологиялық интервенциялар** әлеуметтік, эмоциялық, отбасылық және академиялық салаларды қамти отырып, оқушыға жан-жақты көмек көрсетуге бағытталған. Әрбір критерий бойынша ұсынып отырған әдістерді бір-бірімен үйлестіре қолдану – ең тиімді нәтиже береді. Мәселен, төмен өзіндік бағалауы бар әрі академиялық үлгермеушілігі байқалатын оқушымен бір мезгілде жеке кеңес (тұлғалық қолдау) те, оқу бойынша тьюторинг те жүргізілсе, әрі ата-анасы тартылап, мектепте мұғалімдері қолдап отырса – бала прогресі жылдамдайды. Сондықтан педагог-психологқа әр оқушының жағдайына жеке **кешенді жоспар** құрып, онда осы ұсыныстарды икемдеп кіріктіру ұсынылады. Осындай жүйелі, дәлелдерге негізделген тәсіл ғана қиын өмірлік жағдайдағы оқушылардың толыққанды дамуын, мектеп ортасына сәтті интеграциялануын және болашаққа сеніммен қарауын қамтамасыз етеді.

Шұғыл көмек қажет ететін оқушылармен жұмыс алгоритмі

Сары қауіптегі оқушылар саны	Қызыл қауіптегі оқушылар саны
44	34

Кіріспе: Бұл алгоритм «қызыл топқа» жататын, яғни өз-өзіне қол жұмсауға (суицидке) әрекет жасаған оқушыларға мектепте шұғыл психологиялық интервенция жүргізу үшін әзірленген. Алгоритм мектептегі педагог-психологтың негізгі үйлестіруші роліне сүйене отырып, көпсалалы командалық жұмысқа негізделеді: оған әлеуметтік педагог, сынып жетекшісі, мектеп әкімшілігі, қажет жағдайда медицина қызметкері және жергілікті атқарушы немесе құқық қорғау органдарының өкілдері тартылуы мүмкін. Барлық қадамдар Қазақстан Республикасының білім беру саласындағы қолданыстағы заңнамаларына, бала құқықтарын қорғау жөніндегі нормативтік актілерге және суицидтің алдын алу жөніндегі ұлттық жоспарларға сәйкес құрастырылған (Қазақстан

Республикасының «Білім туралы» Заңы, «Кәмелетке толмаған баланың құқықтары туралы» Заңы, ҚР Оқу-ағарту министрінің №377 бұйрығы және БҰҰ-ның Бала құқықтары туралы конвенциясы және т.б.). Мектеп психологы осы алгоритмді дағдарыстық жағдайдан кейін бірден қолданып, әрі қарай оқушымен жүйелі жұмысты ұйымдастыруы тиіс. Төменде ұсынылған қадамдар нақты құрылымдалған және кәсіби психологиялық терминологияға негізделген.

1. Анықтау кезеңі (инцидентті анықтау және алғашқы әрекет)

- **Оқиғаны жүйелі анықтау және қауіпсіздікті қамтамасыз ету алгоритімі ұсынылды.** Оқушының суицидтік әрекеті туралы ақпарат алынған сәтте (мейлі оны ұстаз, сыныптас не ата-ана хабарласа да), ең алдымен баланың өмірі мен денсаулығының қауіпсіздігін қамтамасыз етілді. Егер өзіне-өзі қол жұмсау әрекеті жүріп жатқан немесе жаңадан орын алған жағдайда, дереу медицина қызметкерлерінің көмегіне жүгіну (жедел жәрдем шақыру), алғашқы медициналық көмек көрсету және оқушыны қауіпті жағдайдан алыстату мақсат қойылды. Бұл ретте психолог пен мектеп әкімшілігі бірлесе әрекет етіп, шұғыл жағдайлар жоспарын іске асырды.
- **Ақпарат жинау және ақпараттық көзді нақтылау.** Оқиғаның мән-жайын жедел анықталды: суицидтік әрекет қашан, қалай жасалды, қандай құрал қолданылды, қазіргі жағдайы қандай. Мұндай деректер кейінгі интервенциялық шараларды дұрыс жоспарлау үшін керек болды. Ақпарат көздерін (оқушының өзі есін білсе, оның достары, куәгерлер, сынып жетекшісі, ата-ана) барынша мұқият тыңдап, жазбаша тіркелді. **Құпиялылық пен құрмет принципі сақталды**, баланың өмірі мен денсаулығына тікелей қатер төнген жағдайда ақпарат тиісті мамандарға уақтылы жеткізілуі үшін протоколдар толтырылды.
- **Әкімшілікке және жауапты органдарға хабарлау жүйесін қалыптастыру.** Мектеп директоры немесе оның тәрбие ісі жөніндегі орынбасарына жағдайлар жедел хабардар етілді. Бұл ішкі тәртіп талаптары және ҚР білім беру ұйымдарындағы төтенше оқиғалар протоколына сай орындалды. Мектеп әкімшілігі жергілікті білім басқармасына және кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі комиссияға немесе бала құқықтарын қорғау органдарына ақпарат берді. Егер суицид әрекеті қылмыстық сипаттағы факторлармен (мысалы, буллинг, зорлық-зомбылық, қауіпті онлайн топтардың ықпалы) байланысты болса, мектеп инспекторы арқылы құқық қорғау органдарына хабарлау қарастырылуы мүмкін. Бұл баланың құқықтарын қорғау және қайталанбас үшін көзделген шара.
- **Құжаттау.** Оқиға туралы барлық деректер (күні, уақыты, жағдайы, қатысушылардың айтқандары) мектептің арнайы протоколына тіркелді. Бұл кейінгі талдау, есеп беру және баланың жағдайын бақылау үшін қажет.

2. Қауіп деңгейін бағалау (суицидологиялық тәуекелді анықтау)

- **Жедел және психологиялық терең бағалау әдістеме.** Оқушының өміріне төнген қауіптің дәрежесін бағалау – психологтың маңызды қадамы болды. Психолог баламен тез арада жеке әңгімелесулер жүргізді (медициналық жағдайы тұрақталса). Әңгімелесу барысында суицидтік мінез-құлықтың ерекшеліктері

талданды: баланың қазіргі көңіл-күйі, суицид әрекетін қайталайтын ой-ниетінің бар-жоғы, өлім туралы ойларының қарқыны, суицидке жоспар құрып-құрмауы анықталды. *(Бұл **тәуекел деңгейін (жоғары, орташа, төмен)** айқындауға көмектесті. Мәселен, егер оқушы әлі де өлімге бел буған күйде болса немесе нақты жоспарлары байқалса – тәуекел ең жоғары (қызыл деңгей) ретінде бағаланып, керек оқушы назарға алынады. Ал егер оқиға аффект жағдайында өткені түсінікті болып, бала өкініп, қорқып отырса – тәуекел орташа немесе салыстырмалы төмен болуы мүмкін.)* Дегенмен, **суицидке бір рет әрекет жасаған оқушы автоматты түрде «қызыл топта» қарастырылды**, яғни қайталау қаупі априори жоғары деп есептеледі.

- **Психодиагностикалық әдістер ұсынылып, жүйе құрастырылды.** Қауіп деңгейін нақтылау үшін педагог-психолог ғылыми негізделген психодиагностикалық құралдарды қолданды. Мысалы, суицидтік қатер скринингіне арналған сауалнамалар, депрессия деңгейін өлшеу шкалалары, үрей мен күйзеліс деңгейін анықтау тесттері жүргізілді. Мұндай әдістемелер оқушының психикалық жағдайын сандық және сапалық тұрғыда бағалауға септігін тигізді. Диагностика нәтижелері құпия сақталады, тек көпсалалы команда мүшелері “қажет білу” негізінде танысты.
- **Әлеуметтік орта мен себептерді бағалау.** Психолог сонымен қатар оқушының отбасылық және әлеуметтік жағдайына талдау жасады (әлеуметтік педагогтың көмегімен). Суицидке итермелеген мүмкін себептер мен стрессорлар анықталды: отбасындағы қиындықтар (дау-жанжал, зорлық-зомбылық, қараусыздық), мектептегі жағымсыз жағдайлар (буллинг, үлгерімнің нашарлауы, мұғалімдермен жанжал), психотравмалар (жақын адамынан айырылу, зорлық) немесе психикалық денсаулығындағы бұзылыстар (депрессия, мазасыздық, тұлғалық ерекшеліктер). Осы факторларды бағалау арқылы интервенция жоспары баланың нақты қажеттіліктеріне бейімделді. Суицидтік әрекетке себеп болған мән-жайларды мұқият талдап, қажет болса, балаға қосымша құқықтық/әлеуметтік қорғау шаралары қосылды.
- **Медицина мамандарымен консилиум ұйымдастыру.** Қауіп деңгейін бағалау барысында, егер мүмкіндік болса, медицина қызметкерін (мектеп дәрігері немесе психиатр-дәрігер) жұмылдыру ұсынылды. Дәрігер баланың жалпы денсаулық жағдайын, қажет болса психиатриялық күйін бағалап, суицидолог маманның консультациясын ұйымдастырады. Ұйымдастырылған консилиум баланың суицидке бейімділігінің астарында жатқан мүмкін психикалық бұзылыстарды (клиникалық депрессия, PTSD, т.б.) анықтауға және сәйкес емдік шараларды (дәрі-дәрмек, психотерапия) бастауға жол ашады.

3. Ата-анамен жұмыс (отбасымен әріптестік орнату)

- **Ата-ананы хабардар ету этикасын еңгізу.** Баланың суицидке әрекет жасағаны жөнінде оның ата-анасы немесе заңды өкілдері шұғыл түрде хабарлау мәдениеті еңгізілді (егер олар оқиғаны өздері жеткізбесе). Бұл қиын хабарды жеткізуде педагог-психолог пен мектеп әкімшілігі өте ықтияттылықпен, эмпатиялық қарым-қатынас стилінде әрекет етті. Ата-анаға болған жағдайдың мән-жайы, баланың қазіргі күйі туралы шынайы, бірақ жұмсақ түрде баяндалды. Мұндай

хабарламаны беру кезінде ата-ананың реакциясы (шок, жылау, ашу, кінә сезімі) түсініспен қабылданып, психолог алғашқы эмоционалдық қолдау көрсетті.

- **Ата-анамен сүйемелдеу альянс құру.** Суицидтік мінез-құлық көрініс еткен баланы аман алып қалу және оның сауықтыру жолына түсуі үшін ата-ана мен мектеп мамандарының тығыз ынтымақтастыққа өтті. Психолог ата-анаға жағдайдың салмақтылығын түсіндіріп, ешқандай айыптау не кінә тағуға жол бермей, ортақ мақсат – *баланың саулығын қалпына келтіру* екенін басты назарға алды. Ата-ананың ашық ынтымақтастыққа тартылуы үшін оларға да **психологиялық психо-білім беру** жүргізілді: жасөспірімдердің суицидтік мінез-құлқының табиғаты туралы, оның жиі күрделі көп факторлы болатыны, баланы жазғыру немесе қатал жазалау жағдайды ушықтыратыны түсіндірілді. Ата-анаға балаға қалай қолдау көрсету керектігі (тыңдау, түсіну, шыдамдылық таныту) жайлы кеңестер берілді.
- **Ата-ана қатысуымен қауіпсіздік жоспарын жасау.** Психолог пен ата-ана баланың үйде қауіпсіздігін қамтамасыз ету жоспарын бірге құрады. Бұл жоспарда: үйдегі өзіне зиян келтіруі мүмкін құралдарды (дәрілер, өткір заттар, қару, артық арқан-дәрі) қолжетімсіз ету; баланы үйде мүмкіндігінше жалғыз қалдырмау; түнгі уақытта бөлмесін бақылау (есіктң құлыптамау, қажет болса бірге ұйықтау) сынды шаралар қарастырылды. Сонымен қатар, ата-анаға **суицидтің қайталану қаупі жоғары кезең** алғашқы апталар екенін түсіндіріп, осы уақыт аралығында баланы барынша назарда ұстау қажеттігі айтылды.
- **Ақпараттандырылған келісімдер мен хаттамаларды орындау.** Психолог ата-анамен баланың әрі қарайғы психологиялық және медициналық көмегіне қатысты сұрақтарды талқылады. Мысалы, психиатрға апару, дәрі қабылдау қажет болса – ата-ананың келісімі және қолдауы алынды. Сондай-ақ, мектепте баламен жүргізілетін түзету-дамыту жұмысын жалғастыру үшін де ата-ананың хабардар келісімі алынды. Ата-ана мен мектеп арасындағы осы келісімдер жазбаша рәсімделді (ата-ана консультация алғаны және ұсынылған шаралармен танысқаны туралы қол қояды).

4. Интервенциялық шараларды іске асыру (кешенді көмек жоспары)

- **Көпсалалы команда құру.** Оқушымен жұмыс жалғыз психологпен шектелмдеді. Тиімді интервенция үшін мектеп ішінде *көпсалалы команда* құрылды. Оның құрамына мектеп психологы, әлеуметтік педагог, сынып жетекшісі, қажет жағдайда мектептің дәрігері және әкімшілік өкілі кірді. Команда мүшелері баланың жағдайын талқылап, әрқайсысының атқаратын рөлін айқындады. Сыртқы органдардың (мысалы, ювеналды полиция немесе қамқоршылық органдары) араласуы керек болса, олармен де байланыс орнатылды. Командалық жұмыс арқылы оқушыға жан-жақты көмек көрсетіліп, қайталама суицидтің алдын алу мүмкіндігі жоғарылады.
- **Индивидуалды қолдау жоспары.** Команда отырысында оқушыға арнап *индивидуалды қолдау және оңалту жоспары* жасалды. Бұл жоспарда келесі компоненттер қамтылады:

- Психологиялық көмек көрсету. *Мектеп психологының қаншалықты жиілікте және қандай әдістермен (кеңес беру, психотерапия элементтері, арт-терапия, когнитивті қайта құрылымдау, т.б.) жұмыс жүргізетіні жоспарланды.*

- Медициналық қолдау. *Психиатр немесе психотерапевт балаға ем тағайындау барысында (антидепрессант, анксиолитик және т.б.), оның орындалуын бақылау (дәрігерлік құпияны сақтай отырып, ата-анамен бірлесе) қарастырылды. Сондай-ақ баланың денсаулығын жалпы нығайту (режим, ұйқы, тамақтану) бойынша ұсыныстар берілді.*

- Әлеуметтік шаралар. *Әлеуметтік педагог баланың үй жағдайын тексерді, қажет болса тұрмыстық қиындықтарды шешуге жәрдемдесу жоспарларланды (мысалы, материалдық көмек, ювеналды полициямен бірлесіп тұрмыстық зорлық мәселесін шешу). Егер отбасы ішіндегі ахуал қатты қолайсыз болса, баланың уақытша қауіпсіз жерге (туыстарының үйіне, не дағдарыс орталығына) орналасуы туралы да ойластырылды.*

- Оқу үдерісін бейімдеу. *Сынып жетекшісі мен мектеп әкімшілігі баланың мектепке қайта оралуын жеңілдету үшін оқу жүктемесін уақытша жеңілдету, қажет болса жеке сабақ кестесін жасау, сынақ-емтихандарды шегеру не балама бағалау тәсілдерін қолдану сияқты академиялық бейімдеу шараларын енгізілді. Балаға сыныпта қысым көрсетілмеуі, мұғалімдердің түсіністікпен қарауы қамтамасыз етілді.*

- Экстракуррикулиялық ресурстар. *Балаға қосымша ресурстар қарастырылды – мектептегі үйірмелерге, спорт секцияларына тарту арқылы жағымды қызығушылықтар қалыптастырылды, сондай-ақ қажет болса мектептен тыс психолог немесе психотерапевтке жүйелі түрде апару көзделді (мектеп психологының жүктемесі мүмкіндік бермесе немесе бала тереңірек терапияны қажет етсе).*

- **Бекітілген жеке жоспардың белсенділігін қадағалау.** Жасалған жеке қолдау жоспары мектеп директорының немесе орынбасарының бақылауымен іске асырылды. Әрбір жауапты маман өз бөлігін уақытылы орындап отырды, және команда апта сайын (алғашқы кезеңде) немесе қажетіне қарай жиналып, жоспардың орындалу барысын бағалады.
- **Оқушыны мектепке қайта бейімдеу.** Суицид әрекетінен кейін баланы оны оқу үдерісіне біртіндеп кіріктіру жоспары жасалды. Алғашқы күндері қысқартылған сабақ кестесі, психологтың күнделікті тексеріп отыруы, үй тапсырмаларының жеңілдетілген режимі ұсынылды. Сынып жетекшісі мен мұғалімдер балаға ерекше мейірім және қолдау көрсетті (бұл туралы команда шешімі бойынша алдын ала мұғалімдерге хабар беріледі, және баланың жеке құпиясы барынша сақталды). Оқушы өзін мектепте қауіпсіз сезінуі үшін барлық жағдай жасалады.

5. Психологиялық сүйемелдеу (реабилитация және психотерапия кезеңі)

- **Жеке психокоррекциялық жұмыс.** Педагог-психолог оқушымен тұрақты түрде жеке кеңес беру және психологиялық түзету жұмыстарын жүргізді. Алғашқы кезеңде (1-2 ай) кездесулер жиілігі аптасына кемінде 1-2 рет болды, кейін баланың күйіне қарай кеңес саны сиретілду. Сүйемелдеу барысында

қолданылған әдістер: когнитивті-мінез-құлықтық терапия элементтері (деструктивті ойларды конструктивті ойлармен алмастыру), суицидтік ойларды басқару дағдыларын үйрету, стрестік жағдайлармен күресу тәсілдерін дамыту, эмоцияларды реттеу тренингтері, қажетті жағдайда кризистік арт-терапия (егер суицидке нақты психотравма түрткі болса) жүргізілді. Түзету жұмысының мақсаты – баланың өмірге деген құштарлығын қайта ояту, проблемалармен конструктивті күресу стратегияларын қалыптастыру және оның тұлғалық резилентілігін арттыру болды.

- **Топтық терапия және қолдау топтары.** Мектеп психологы сыртқы мамандармен бірлесе отырып, суицидке бейім жасөспірімдерге арналған топтық терапия сеанстарын ұйымдастырылды. Сонымен қатар, ата-ана мен отбасы мүшелеріне арналған қолдау топтарын (психо-білім беру топтары) да қарастырылып, ұсыныс білдірілід.
- **Дәрігерлік және фармакологиялық сүйемелдеу.** Баланың жағдайы ауыр депрессия немесе басқа да психикалық бұзылыстар аясында орын алса, психиатр дәрігер ұсынған емдік жоспармен (медикаментоздық терапиямен) психологиялық жұмыс қатар жүргізілу жоспарланды. Психолог баланың дәрілерді уақтылы қабылдауын ата-анамен бірге бақылап, дәрігермен байланыста болады (медикаменттердің әсері, жанама әсерлері туралы ақпарат алмасады). Бұл интегративті тәсіл – «биопсихоәлеуметтік модель» – баланы жан-жақты оңалтуға мүмкіндік береді. ҚР заңнамасына сәйкес, білім беру ұйымдары денсаулық сақтау органдарымен біріге отырып, ерекше қажеттілікті талап ететін балаларға кешенді қолдау көрсетуі тиіс, сондықтан мектеп психологы медицина мамандарымен серіктестікте жұмыс істеуі заңды және орынды.
- **Ата-ана мен отбасын араластыру:** Психологиялық сүйемелдеу барысында психолог ата-анамен тұрақты түрде байланыста болып, баладағы оң өзгерістер мен қиындықтар туралы хабарлап, ұсыныстар беріп отырады. Отбасы ішіндегі қарым-қатынас та балаға әсер ететіндіктен, ата-анаға қажет болса отбасы терапевтіне бару, немесе оңалған отбасылық климат қалыптастыру туралы кеңестер ұсынылады. Мысалы, үйде балаға жылы қарым-қатынас, эмоционалдық қолдау көрсету, оның жетістіктерін мадақтау, сынамау – маңызды екені талқыланады. Отбасы – баланың негізгі тірек көзі болғандықтан, оны терапевтік үдеріске серіктес ретінде тарту баланың қалпына келуін тездетеді.

Буллингке қатыстылықты анықтау бойынша жүргізілген жұмыс

Буллинг жасаушыны анықтау категориясы бойынша қызыл топқа енген оқушылардың жалпы саны	Буллинг құрбандарын анықтау категориясы бойынша қызыл топқа енген оқушылардың жалпы саны	Кенес алған оқушы саны
100	217	232

Буллинг жасаушылармен жұмыс (217 оқушы)

Мақсаты: Агрессивті мінез-құлықтың себептерін анықтап, оны түзетуге бағытталған психокоррекциялық жұмыс жүргізу.

Жұмыс кезеңдері:

- Жеке кеңес беру арқылы тұлғалық ерекшеліктерін және мінез-құлықтық модельдерін анықтау
- Эмоцияларды басқару және әлеуметтік дағдыларды дамытуға бағытталған психокоррекциялық жаттығулар
- Ата-аналармен жұмыс жүргізу (тәрбиелеу стилі, отбасылық қолдау мәселелері)
- Педагогтармен бірлесіп оқушының мектептегі мінез-құлқын бақылау және оң мінез-құлықты күшейту
- Психологиялық тренингтер өткізу (эмпатия, өзін-өзі бақылау, қарым-қатынас мәдениеті)
- Мінез-құлық динамикасын бақылау үшін жүйелі түрде қайта диагностика жүргізу (әр 3 ай сайын

Буллинг құрбандарымен жұмыс (232 оқушы)

Мақсаты: Эмоционалдық тұрақтылықты қалпына келтіру және қауіпсіздік сезімін қалыптастыру.

Жұмыс кезеңдері:

- Жеке психологиялық кеңес беру (қорқыныш, мазасыздық, өз-өзіне сенімсіздікпен жұмыс)
- Өзін-өзі бағалау және өзін қорғау дағдыларын дамытуға арналған коррекциялық жұмыстар
- Психологиялық қауіпсіздік аймағын құру (құрдастармен позитивті қарым-қатынасты қалыптастыру)

Ата-аналармен жұмыс (қолдау көрсету дағдыларын дамыту, отбасылық ресурстарды анықтау)

- Психологиялық тренингтер (сенімділік, қарым-қатынас орнату)
  Қайта диагностика арқылы эмоционалдық күйдің өзгерісін бағалау

Әлеуметтік паспорт

Қызыл топқа енген оқушылар жалпы көңіл күйді бағалау сауалнамасының нәтижесі бойынша анықталды. Бұл сауалнама оқушылардың ауто-деструктивті мінез-құлық белгілерін ерте кезеңде анықтауға бағытталған. Қызыл топтағы оқушылармен жүргізілген жеке консультациялар туралы ақпарат мектепішілік консультациялық журнал негізінде ұсынылады. Әр оқушымен өткізілген кездесулердің мазмұнына сапалық талдау жасалып, эмоционалдық күйзеліс пен ауто-деструктивті ойлардың негізгі себептері сипатталады. Сонымен қатар, әлеуметтік паспорт деректері негізінде қызыл топқа енген оқушылардың әлеуметтік жағдайына (толық емес отбасы, көпбалалы отбасы, әлеуметтік осал топтар және т.б.) қатысты талдау жүргізіледі.

Ауто-деструктивті мінез-құлықты (суицид қаупі) анықтау бойынша жүргізілген жұмыс

Қызыл топқа енген оқушы саны: 539

1. Қызыл топқа енген оқушылардың отбасылық және бойынша талдауы

Толық отбасынан шыққан, қызыл топқа енген оқушылардың саны	Толық емес отбасынан шыққан, қызыл топқа енген оқушылардың саны	Жетім балалар арасынан қызыл топқа енгендер саны	Ата анасының қамқорлығынсыз қалған балалар арасынан қызыл топқа енгендер саны
408	66	1	0

2. Қызыл топқа енген оқушылардың отбасылық жағдайлары бойынша бөлінісі

Анасы жоқ оқушылар арасынан қызыл топқа енгендер	Әкесі жоқ оқушылар арасынан қызыл топқа енгендер	Өгей анасы бар оқушылар арасынан қызыл топқа енгендер	Өгей әкесі бар оқушылар арасынан қызыл топқа енгендер
7	19	1	4

3. Қызыл топқа енген оқушылардың әлеуметтік жағдайы бойынша бөлінісі

Әлеуметтік аз қамтылған отбасынан шыққан, қызыл топқа енген оқушылардың саны	Әлеуметтік аз қамтылған емес отбасынан шыққан, қызыл топқа енген оқушылардың саны	Қамтылу мәртебесі белгісіз оқушылар саны
59	278	201

4. Қызыл топқа енген оқушылардың отбасындағы бала санына қатысты әлеуметтік мәртебесі бойынша сараптамалық мәлімет

Көп балалы отбасынан	Көп балалы емес отбасынан	Отбасы мәртебесі белгісіз

шыққан, қызыл топқа енген оқушылардың саны	шыққан, қызыл топқа енген оқушылардың саны	оқушылар арасынан қызыл топқа енгендер
389	89	60

5. Қызыл топқа енген оқушылардың мектеп медбикесі мен инспекторының есебінде тұруы туралы деректер

Қызыл топқа енген оқушылардың ішінен мектеп мейірбикесінің есебінде тұрғандар	Қызыл топқа енген оқушылардың ішінен мектеп инспекторының есебінде тұрғандар
21	3

Буллингке қатыстылықты анықтау бойынша жүргізілген жұмыс

Буллинг жасаушыны анықтау категориясы бойынша қызыл топқа еңген оқушылардың жалпы саны: 100
Буллинг құрбандарын анықтау категориясы бойынша қызыл топқа енген оқушылардың жалпы саны: 217

1. Қызыл топқа енген оқушылардың отбасылық жағдайы бойынша талдауы

Толық отбасынан шыққан, қызыл топқа енген оқушылардың саны	Толық емес отбасынан шыққан, қызыл топқа енген оқушылардың саны	Жетім балалар арасынан қызыл топқа енгендер саны	Ата анасының қамқорлығынсыз қалған балалар арасынан қызыл топқа енгендер саны
175	22	0	1

2. Қызыл топқа енген оқушылардың отбасылық бойынша бөлінісі

Анасы жоқ оқушылар арасынан қызыл топқа енгендер	Әкесі жоқ оқушылар арасынан қызыл топқа енгендер	Өгей әкесі бар оқушылар арасынан қызыл топқа енгендер	Өгей анасы бар оқушылар арасынан қызыл топқа енгендер
1	6	1	0

3. Қызыл топқа енген оқушылардың әлеуметтік жағдайы бойынша бөлінісі

Әлеуметтік аз қамтылған отбасынан шыққан, қызыл топқа енген оқушылардың саны	Әлеуметтік аз қамтылған емес отбасынан шыққан, қызыл топқа енген оқушылардың саны	Қамтылу мәртебесі белгісіз оқушылар саны
13	120	98

4. Қызыл топқа енген оқушылардың отбасындағы бала санына қатысты әлеуметтік мәртебесі бойынша сараптамалық мәлімет

Көп балалы отбасынан шыққан, қызыл топқа енген оқушылардың саны	Көп балалы емес отбасынан шыққан, қызыл топқа енген оқушылардың саны	Отбасы мәртебесі белгісіз оқушылар арасынан қызыл топқа енгендер
171	26	34

5. Қызыл топқа енген оқушылардың мектеп мейірбикесі мен инспекторының есебінде тұруы туралы деректер

Қызыл топқа енген оқушылардың ішінен мектеп мейірбикесінің есебінде тұрғандар	Қызыл топқа енген оқушылардың ішінен мектеп инспекторының есебінде тұрғандар
5	0

Оқыту жұмыстары

2024–2025 оқу жылының екінші жартыжылдығында **WeGlobal.ai** компаниясы мектеп психологтарына арналған бірнеше оқыту іс-шаралары мен семинарлар ұйымдастырды. Бұл іс-шаралардың мақсаты – психологтардың кәсіби құзыреттілігін арттыру, күрделі жағдайдағы оқушылармен жұмыс істеу тәсілдерін меңгерту және өзара тәжірибе алмасу алаңын қалыптастыру болды.

№	**Күні**	**Қатысушылар**	**Тақырып**	**Формат**
1	30.10.2024	Педагог-психологтар	WeGlobal платформасымен жұмыс баяндамасы және психологиялық тесттермен таныстыру	Онлайн/Оффлайн
2	27.11.2024	Педагог-психологтар	«Оқушылардың мектепке бейімделуін бағалау» тестіне кіріспе	Онлайн
3	03.12.2024	Педагог-психологтар	Мектеп психологы оқушылармен қалай жеке консультация өткізу керек?	Оффлайн
4	13.12.2024	Педагог-психологтар	«Оқушылар арасында буллингті анықтау» тестіне кіріспе	Онлайн
5	26.12.2024	Педагог-психологтар	Қызыл тобына еңген оқушылармен жұмыс: буллинг жағдайларын талдау	Онлайн

№	**Күні**	**Қатысушылар**	**Тақырып**	**Формат**
1	5.02.2025	Педагог-психологтар	Жасөспірімдердің өзіне-өзі қол жұмсау қауіпін бағалау тестіне кіріспе.	Онлайн
2	26.02.2025	Педагог-психологтар	Жалпы көңіл-күй тестінің нәтижелерімен жұмыс. Тест нәтижелері негізінде оқушының эмоционалдық жағдайын талдау және қажет болған жағдайда психологиялық қолдау көрсету.	Онлайн
3	12.03.2015	Педагог-психологтар	Аутодеструктивті мінез-құлыққа бейім оқушылармен жұмыс істеу әдістері.	Оффлайн

№	**Күні**	**Қатысушылар**	**Тақырып**	**Формат**
1	17.04.2025	Ата-аналар	Қазіргі балалардың психологиялық ерекшеліктері, оқуға ынталандырудың тиімді жолдары, буллингтің алдын алу, сондай-ақ бала тәрбиесіндегі ата-аналардың жауапкершілігі туралы тереңірек түсінік.	Оффлайн
2	2.05.2025	Педагог-психологтар	Жалғыздық сезімі жоғары оқушылармен тиімді жұмыс істеу жолдары	Онлайн
3	19.05.2025	Педагог-психологтар	Балалардың жазғы демалысын ұйымдастыру	Оффлайн

30.10.2024 кездесу

03.12.2024 кездесу

12.03.2015 кездесу